

záujmu tvorivej osobnosti sa stáva samotný proces práce.

V ďalších častiach záverečnej kapitoly sa venuje pozornosť rozvoju socialistickej kolektivity v kontexte s ekologickými problémami dneška, a tiež niektorých psychologických otázok kolektívu ako systému spoločnej činnosti. Ďalej sa tu poukazuje i na niektoré špecifické črty rozvoja kolektivity v dvoch základných zložkách našej spoločnosti — robotníckej triede a družstevnom roľníctve, pričom sa autorský kolektív publikácie opiera o výsledky analýz početných empirických výskumov.

Prínos publikácie *Socialistický človek a socialistický kolektív* vidíme

jednak v tom, že približuje filozofickú (ale nielen filozofickú) reflexiu závažných dialektických súvislostí a väzieb komplikovaných fenoménov triády človek—spoločnosť—kolektív a prináša mnoho nových poznatkov pre rozvíjanie marxistickej teórie človeka, ale i v jej aktuálnosti, ktorá spočíva ako vo výbere predmetu skúmania, tak v metóde spracovania, a to napriek tomu, že od vypracovania jej prvej — internej verzie uplynul už istý čas. Čas, ktorý v tomto prípade bol faktorom verifikácie poznatkov výskumu, realizovaného na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov.

Emília Kollárová

LITERATÚRA

1. BODNÁR, J.: Filozofické aspekty formovania osobnosti. In: Nová mysl č. 5, r. 1980.

ETIKA VEDY

I. T. FROLOV, B. G. JUDIN: Etika nauki. Problemy i diskusii. [Etika vedy. Problémy a diskusie]. IPL, Moskva 1986, 398 s.

V novembri 1986 bola uvedená na sovietsky odborný knižný trh práca I. T. Frolova a B. G. Judina *Etika vedy*. Téma práce je vysoko aktuálna najmä v súčasných podmienkach vedecko-technického rozvoja, keď prudký rozvoj modernej vedy rozširuje možnosti človeka, principiálne mení jeho životné podmienky, otvára mu neohraničené možnosti sociálneho vývoja s cieľom radikálneho zlepšenia života ľudí na našej planéte. Súčasne rozvoj vedy so sebou prináša nebezpečie antihumánneho využitia vedeckých objavov. Tento zložitý, dialekticko-protirečivý charakter vedy, na jednej strane prehĺbenie našich znalostí o pova-

he sveta a na strane druhej vznik celého množstva filozoficko-etických otázok, nesie so sebou množstvo problémov nielen ekonomického a politického charakteru, ale predovšetkým morálneho.

Kníhu autori rozčlenili na osem častí, v ktorých postupne riešia jednotlivé aspekty problematiky etiky vedy. Štruktúra výkladu ich skúmania je nasledovná. Autori vychádzajú z nevyhnutnosti systémovo-historického chápania vedy pri riešení sociálneho a kultúrno-svetonázorového potenciálu a funkcií vedeckého poznania v minulosti a dnes cez vzájomný vzťah vedeckého poznania a hodnôt, pričom sa

človek chápe nielen ako subjekt, ale aj objekt vedy, k analýze vzťahu vedy a etiky, vystupujúceho ako alternatíva na jednej strane alebo ich vzájomná spätosť na strane druhej. V tejto súvislosti sú autormi podrobené kritike scientistické, technokratické a jednostranné antiscientistické teórie. V ďalšej časti výkladu sa venuje pozornosť riešeniu problému zodpovednosti vedca v takých oblastiach vedeckej činnosti, ako je fyzika, biológia a genetika človeka.

Obsahom danej knihy je skúmanie sociálno-etických problémov súčasnej vedy. Autori v prvej kapitole zdôrazňujú, že nevyhnutnou podmienkou ich adekvátnej analýzy je systémovo-historické chápanie vedy. Veda, v jej sociálnych a ľudských prejavoch, nie je historicky nemenná, ale odráža tendencie a protirečenia spoločenského vývinu. Práve systémový prístup umožňuje, po prvé poukázať na to, že vznik a aj možnosti riešenia etických problémov vedy sú určené v konečnom dôsledku sociálno-historickými podmienkami rozvoja vedy, a po druhé, vidieť tieto problémy v ich hĺbke a dramatickosti. Seriózna analýza etických problémov súčasnej vedy vyžaduje ich skúmanie v súvislosti so súčasným spoločensko-historickým rozvojom, s rozvojom samotnej vedy a v súvislosti s prehĺbením predstáv o štruktúre a cieľoch vedeckej činnosti, o vzájomnom vzťahu vedeckej činnosti s činnosťou ľudí v iných sférach sociálnej praxe. Vychádzajúc zo základného protirečenia našej doby, ktorým je protirečenie medzi kapitalizmom a socializmom, autori osvetľujú, že každá z týchto spoločensko-ekonomických formácií využíva výsledky vedy a výskumu „po svojom“, čo je určené aj tým, čo očakáva spoločnosť od vedy, a aj tým, akým spôsobom a v akom smere pôsobí spoločnosť na rozvoj vedy a stimuluje ho.

Skúmanie bezprostrednej súvislosti vedeckého poznania a človeka vystupujúceho ako subjekt a objekt vedy, nevyhnutne vedie k analýze hodnotových aspektov vedeckého poznania, jeho „ľudských“ rozmerov, princípov, vystupujúcich vo forme jeho osobitých regulatívov. Autori zastávajú myšlienku, že ľudské charakteristiky vedeckého poznania spočívajú nielen v tom, že je toto poznanie realizované človekom, ale najmä v tom, že je uskutočňované pre človeka. Okrem toho, súčasná veda v čoraz väčšej miere robí človeka objektom skúmania. V tejto súvislosti je v práci poukázané na nebezpečenie (ako pre vedu, tak i pre človeka) vyplývajúce z narušenia vzájomného vzťahu vedeckého poznania a ľudských hodnôt, čo je organicky späté s narušením princípu objektívnej pravdivosti poznania. I. T. Frolov a B. G. Judin nastoľujú mnoho problémov etiky vedy, ako je problém morálnej voľby, jednoty cieľov a prostriedkov. Osobitne venujú pozornosť etickým problémom experimentálnej medicíny, prípustnosti alebo neprípustnosti lekárskeho experimentu na človeku, pričom zdôrazňujú nevyhnutnosť vypracovania prísnejších sociálno-etických princípov upravujúcich vzťah vedec—pokusná osoba, predovšetkým sa však dožadujú rigoróznejšej sociálnej a etickej kontroly ich dodržiavania. Vychádzajúc zo vzájomného kontaktu medzi lekárom a pacientom, vedcom a pokusnou osobou, t. j. predstaviteľom lekárskej profesie a neprofesionálom, ktorý spravidla nemôže efektívne kontrolovať kvalitu práce odborníka, kladú autori dôraz na nutnosť hlbšieho rozpracovania noriem lekárskej etiky.

V tretej kapitole podrobujú kritike scientistické, technokratické a antiscientistické teórie „kritiky vedy“, dnes tak rozšírené na Západe. Súčasne kriticky pristupujú k tým koncep-

ciám, ktoré vyzdvihujú tézu o „etickej neutralite“ vedy, oddeľujú etiku a vedu, ignorujú ich vzájomný dialektický vzťah. „Uznávať úplnú ‚etickú neutralitu‘ vedy, znamená odmietať vedu ako silu slúžiacu človeku, jeho blahu, a teda aj ako silu morálnu a humánnu, ktorá sa môže vyvíjať pozitívne za priaznivých podmienok...“, píše I. T. Frolov a B. G. Judin (s. 108). To znamená, že samotný charakter otázky vzťahu vedy a etiky závisí v rozhodujúcej miere od rozdielneho chápania podstaty vedy. Autori podrobne analyzujú a konfrontujú názory a pozície popredných sovietskych, amerických, juhoslovanských, západoeurópskych a indických filozofov a prírodovedcov.

Kľúčovým momentom etiky vedy je otázka sociálno-etickej zodpovednosti vedca, otázka foriem jej realizácie, pretože v podmienkach rozvíjania vedecko-technickej revolúcie nadohľadá tento problém nové rozmery. Veda totiž stále vo väčšej miere robí objektom skúmania samotného človeka. To znamená, že sa vytvorila nová situácia, keď sa človek stáva nielen hlavným subjektom, ale predovšetkým objektom vedy, vedeckej činnosti.

Na základe analýzy diskusných príspevkov z medzinárodných konferencií a kongresov k téme vzťahu etiky a vedy, prichádzajú autori k záveru, že dnes sa chápe sociálna zodpovednosť v širších dimenziách. Z jednej strany sa stávajú objektom zodpovednosti nielen dôsledky využitia poznatkov vedy v praxi, ale aj samotné vnútorné procesy vedeckých výskumov, „vnútorný svet vedy“, a z druhej strany, sa mení chápanie subjektu zodpovednosti, keď sa neskúma veda ako celok, ale jednotlivé vedné disciplíny, problémové oblasti, výskumné skupiny a napokon jednotliví výskumníci.

V druhej polovici práce (4., 5., 6. a 7. kapitola) poukazujú autori na

aktuálnosť riešenia problému zodpovednosti vedca v takých oblastiach vedeckej činnosti, ako je fyzika, biológia a najmä gentika človeka. Z tejto pozície skúmajú úlohu vedy pri riešení globálnych problémov súčasnosti, účasť vedcov na jadrových výskumoch, ďalej etické aspekty výsledkov biologických vied, problémy genetického inžinierstva, eugeniky a s nimi spojenými experimentami na človeku.

V logickej návaznosti na problematiku zodpovednosti vedca, autori v týchto častiach práce zdôrazňujú jej aktuálnosť v oblasti biológie, pretože v nej najvýraznejšie vystupujú do popredia otázky etického charakteru vyplývajúce z možného zneužitia najnovších poznatkov biologických disciplín, predovšetkým genetiky. Objavy v oblasti genetiky, preniknutie vedy do hĺbky biologickej existencie človeka, transplantácie orgánov, genetického inžinierstva, génových manipulácií a modifikácie správania sa, sú perspektívne len vtedy, ak sú obsiahnuté humanistickými prvkami. I. T. Frolov a B. G. Judin upozorňujú, že objavy v biológii, ak sú odtrhnuté od sociálno-ekonomických podmienok vývoja spoločnosti, tvoria základ pre celé množstvo reakčných koncepcií o človeku (eugenika, sociálny darvinizmus, rasizmus, maltuziánstvo, koncepcie elity a pod.), a preto je ich potrebné podrobiť vedeckej kritike. Všetky tieto teórie zveličujú význam biologického v človeku, biologizujú aj spoločenské javy a duchovný život. Znamená to, že redukujú sociálnu podstatu človeka na jeho biologický základ.

Vychádzajúc z podrobnej analýzy a kritiky názorov, predstáv a výskumov popredných svetových vedcov z oblasti biológie a genetiky (Haeckel, E., Wilson, E. A. Huxley, J., Etzioni, A., Jensen, A. R., Harwood, J., Chargaff, E., Ramsey, P. a iní), prichádzajú autori k záveru, že mnohostranné

a zložité problémy (vrátane etických problémov) spojené s rozvojom súčasnej vedy a s jej orientáciou na človeka, nie je možné riešiť iba na základe logiky a etiky samotného poznania. Kľúč k riešeniu týchto problémov možno získať len vtedy, ak ich budeme skúmať v kontexte so spoločenskými cieľmi, humanistickými ideálmi a všeobecnými mravnými hodnotami. Etika vedy, vedeckého poznania reprezentuje jeden z najvýraznejších výdobytkov súčasnosti, dáva vedcom správnu etickú orientáciu.

V priestoroch krátkej recenzie sa

pochopiteľne nedajú vyčleniť všetky problémy, ktoré sovietski autori v svojej knihe nastolili.

Systematický výklad etiky vedy, vedeckej činnosti, ktorý je príznačný pre prácu I. T. Frolova a B. G. Judina, môže dať odpovede na otázky ako filozofov, tak aj prírodovedcov. Veda totiž nie je a nemôže byť neutrálna vo vzťahu k etickým hodnotám ľudstva. Knihu dvojice autorov možno privítať ako podnet do tvorivej diskusie a ďalšieho systematického rozvíjania marxisticko-leninskej filozofie a etiky.

Dáša Vargová